

Derya UZUN AYDIN¹

**“SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEBİ” VE PARİS GÜZEL SANATLAR
OKULU “L’ECOLE DES BEAUX-ARTS” ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME**

Özet

Osmanlı İmparatorluğu, tarih boyunca Fransa ile ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler neticesinde, Osmanlı’da eğitim gören bir çok öğrencinin özellikle Paris’e gönderildiği bilinmektedir. Ayrıca karşılıklı kurulan elçilikler bu ilişkileri pekiştirmiştir.

Sanayi-i Nefise Mektebi, Osmanlı Devleti’nin ilk güzel sanatlar okuludur. 1883 yılı Mart ayında açılan bu okul, eğitim programından yönetmeliklerine, öğrenci alımlarından ders seçimlerine kadar bir çok unsurda kendisine Paris’teki güzel sanatlar okulunu (L’Ecole Des Beaux-Arts) örnek alır. 19. Yüzyılda tüm Avrupalı öğrencilerin okumak için geldikleri bu okul, dönemin Paris’ini sanat merkezi haline getirmiştir.

Yurtdışında eğitim gören Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencilerin çoğu, yurda döndükten sonra mektepte hocalık yapmışlardır. Çoğunluğu gördükleri, etkilendikleri akademik ve klasik anlayışı çalışmalarına yansıtmışlardır.

Anahtar Kelime: Sanayi-i Nefise Mektebi, Paris Güzel Sanatlar Okulu, Ecole des Beaux-arts, Eğitim.

**AN EVALUTION OF THE SCHOOL OF FINE ARTS IN OTTOMAN
AND PARIS SCHOOL OF FINE ARTS “L’ECOLE DES BEAUX-ARTS”**

Abstract

The Ottoman Empire was established relations with France throughout history. As a result of this relationship, the many students in The Ottoman Empire has been especially sent to Paris to study. In addition, this relationship has strengthened mutual established embassies.

¹ Yrd. Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi, derya.uzun@batman.edu.tr

School of Fine Arts, the first fine arts school in the Ottoman Empire. This school was opened in March of 1883, the training program regulations, the student aspect, a lot of purchases until the elections of course its fine arts school in Paris (L'Ecole Des Beaux-Arts), is an example. All European students come to the school to read in the 19th century, the era has become the center of Paris, in the arts.

After returned home, the most of the students studying in School of Fine Arts were taught in this school. The majority of this students was influenced by academic and classical approach and they have reflected on their Works.

Key words: School of Fine Arts in The Ottoman Empire, School of Fine Arts in Paris, Ecole des Beaux-arts, Education.

Osmanlı İmparatorluğu tarih boyunca Fransa ile ilişkiler kurmuş, Fransa'nın yaşam tarzı, eğitim ve öğretimini kendine örnek almıştır (Germaner, 1992:105). Batılılaşma dönemi ile birlikte, Avrupa'ya özellikle de Paris'e öğrenci gönderilmeye başlandığı bilinmektedir. Ayrıca kurulan elçilikler de, dönemin ilişkilerini pekiştirir. Avrupa'ya giden öğrencilerin masrafları, çoğunlukla devlet tarafından karşılanmaktadır. Öğrenciler, buralarda ya bir akademide ya da özel hocaların yanında eğitim görürler. Paris'te eğitim gören öğrenciler için; “Mekteb-i Osmanî” adında bir okul kurulduğu ve Osmanlı'dan buraya bir çok öğrencinin eğitime gittiği bilinmektedir. 1867 yılında, Osmanlı'da Fransız eğitim sisteminin kabul edildiği gözlenir. Bu zaman diliminde İstanbul'a da Avrupa'dan bir çok sanatçı akın etmeye başlamıştır. 19. yüzyıl Avrupa'sında ise, artık sanatın merkezi Paris olmaktadır. Paris sanat okullarında eğitim görmek yalnızca Türk öğrencileri için değil, ayrıca tüm Avrupa'dan gelen yabancı öğrenciler için de bir ayrıcalık haline gelmiştir. Bu yüzyıllarda Paris'in en önemli akademisi olan Paris Güzel Sanatlar Okulu “L'Ecole Des Beaux-Arts”, sadece Avrupa'ya değil dönemin Osmanlısının ilk güzel sanatlar okulu olan “Sanayi-i Nefise Mektebi'ne” de örnek teşkil edecektir.

Sanayi-i Nefise Mektebi'ne örnek olan “Paris Güzel Sanatlar Okulu” için kaynaklar şu isimleri kullanmaktadır; Academie Des Beaux-Arts-Güzel Sanatlar Akademisi, L'Ecole Des Beaux-Arts -Güzel Sanatlar Okulu, L'Ecole National Superieur Des Beaux-Arts-Ulusal Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Institut Nationale Des Sciences Et Des Arts-Ulusal Sanatlar ve Bilimler Enstitüsü gibi .

L'Ecole Des Beaux-Arts ile Academie Des Beaux-Arts, Fransa'da kurulan okullar olup, çoğunluk isimleri karıştırılmakta ve okulların isimleri birbiri yerine kullanılır hale gelmektedir (Gören, 1996:92). Academie Des Beaux-Arts ve L'Ecole Des Beaux-Arts da 1648 tarihinde kurulmuşlardır. Ecole Des Beaux Arts, batılı anlamda eğitim alacak öğrencilere öncü olan ilk okullardandır. Eğitim anlayışında ağırlıklı olarak, Akademiizm ve Neoklasizm yatar. Bu okulların en önemli özelliği; geçmişle bağlarını koparmamaları ve geleneksel anlayışa bağlı kalmalarıdır (Dilmaç, 2010:67 ; Artun, 2007: 130,140). Akademinin işleyişinde sıkı kurallar ve belirli bir düzen söz konusudur; eğitiminde özellikle İtalyan eğitim sistemini örnek almaktadır, ayrıca antik sanata yakınlık duyulur (Akgerman, 2001:44. ; Gören, 1996:92). 1667 yılından itibaren “Salon Sergileri”ni düzenlemeye başlayan akademi, Fransız Devrimi sonrasında değişimler yaşamaktadır; bu süreçte, akademi ismi yerine ‘güzel sanatlar grubu’ denilmeye başlanmıştır. 1793 yılında Academie Des Beaux-Arts kapatılarak yerine Enstitü getirilir. O

tasarı geometri, resim ve süsleme bilgisinde bilgileri olduğunu ispat etmeleri gerekir ki bu da yazılı-sözlü sınavlarla belirlenir. Yüce meclis, her sene bir güzel sanatlar sergisi açacak ve ödüller verilecektir. Halen mevcut olan Eski Eserler (Asar-ı Atika) müzesinden başka resim ile oyma şeylere mahsus bir müze ve bir de Milli Sanat Müzesi kurulacaktır. Yüce Meclis, eski binalar ve milli eserlerin muhafazasıyla da görevli olacaktır...(Cezar, 1971:449-452 ; Naipoğlu,2008:42-46). 1911 tarihli yönetmelikte, bir öncekinde olmayan noksanlar giderilmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin yararlanması için bir kütüphane, bir resim koleksiyonu ve bir de alçı koleksiyonu oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu talimatnamede mimarlık tarihi dersi programı da bulunmaktadır. Ders programlarında; atelye çalışmalarına öncelik ve ağırlık verildiği anlaşılmaktadır (Naipoğlu, 2008:48-49). Okul 1924 tarihli yönetmelikte, hakkaklık bölümünün adı geçmemektedir. Okula hala lise derecelerinden mezun olanlar alınmaktadır. Mimarlığın bu süreçte öğrenim süresi 4 yılken, resim ve heykel bölümlerinin öğrenim müddeti sene ile sınırlandırılmamıştır. Görüldüğü üzere öğrenciler 30 yaşına kadar eğitimlerine devam edebileceklerdir. Ancak kayıt oldukları tarihten itibaren 5 seneliğine; yüksek okul öğrenciliği hakkından faydalanabilirler. 1930’larda Resim ve Heykel bölümü öğrencileri için; ‘aday, muvakkat ve asli öğrencilik’ olarak 3 derece sıralaması görülmektedir. Bir dereceden diğerine geçiş için, öğrencilerin her yıl bu amaçla açılan imtihanla başarılı olması gerekir (Ürekli, 1997:275. ; Cezar, 1968: 5). Sanayi-i Nefise Mektebi’nin 1882, 1911 ve 1924 yönetmeliklerinde Sanat Tarihi dersinin de yer aldığı görülmektedir. 1911 yönetmeliğine göre ders; tüm bölümlerde haftada ikişer saatken, 1924 yönetmeliğine göre haftada birer saat, ancak resim bölümünün 2.sınıfında-haftada 2 saat olacak şekilde düzenlenmiştir. Mektebin ders seçimlerinde de Ecole’ü örnek aldığı anlaşılmaktadır.

Sanayi-i Nefise Mektebi’nin ilk ders yılı 1882–1883 olarak bilinmektedir. Bu yıl 6 Temmuz’a kadar sürmüş olup, arada Ramazan ayı nedeniyle derslere ara verildiği ve bayram sonrasındaysa eğitime devam edildiğinden de bahsedilmektedir. Okul eğitime başladığında yalnız 20 öğrencisi vardır. Hepsı erkek, çoğunlukla gayrimüslimdir. Bu durum, çoğunluk eleştirilere maruz kalmıştır (Naipoğlu, 2008:53-54, 64, 85). Mektep öğrencileri ‘dahili ve harici’ ‘asli ve asli olmayan’ biçiminde ikiye ayrılmaktadır. Bu durum Ecole ile benzerlik göstermektedir. Dahili öğrenciler mektepte tahsil görüp orada yatılı kalırlarken, hariciler yalnız binayı yatıp-kalkmak için kullanırlar, bunlar eğitimlerini diğer Fransız okullarında almaktadır (Şişman, 2004: 44). Mektep 2.öğretim yılında (1884), yine bayram tatilinden bahsedilmektedir. Bu yılda mimari sınıfında öğrenci sayısı 5 iken, heykel kısmında ise sadece 2 öğrenci bulunmaktadır. Mektebin 3.öğretim yılı (1885–1886); 31 Ağustosta başlamıştır. 1883’ten 1910’a kadarki süreçte okul müdürü Osman Hamdi Bey, heykel bölümü hocaları Yervant Osgan Efendi ve Sanat Tarihi hocaları ise Vahit Bey’dir. Eğitim-öğretim süreçleri içerisinde açılan sergilerden de bahsedilmektedir. 1893–1894 öğretim sürecinde, heykel sınıfı bir sergi açacaktır. Ayrıca bu sene mevcut öğrenci sayısı 190’lara çıkmıştır. 1890’ların sonlarında öğrenci sayısı 200’ü bulur. Mektebin günden güne ilerlediği görülmektedir (Ürekli, 1997:168-170,175-178, 181-184). Mektebin 1898–99 öğretim yılında eğitim günleri pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe ve Cumartesi olup, dersler saat 09.00’da başlamakta ve 15.00’a kadar sürmektedir. Saat 12’den 1’e kadar yemek arası olduğu bilinir. Verilen dersler de; ibtidai, heykeltıraşı, teşrih, hakkaklık, fenn-i mimari, karakalem ve yağlı boya, hendese ve sanayi-i nefise tarihi şeklindedir. Tüm öğrenciler için; tarih, âsâr-ı atika ve fenn-i tezyinat gibi dersler zorunlu tutulmuştur. Bu eğitim yılında öğrenci sayısı da öğrenilebilmektedir. Buna göre; müslüman öğrenciler 107, gayr-i müslimler de 70 kişi olarak bilinmekte, mektep öğrenci bakımından seneden seneye

büyümektedir. 1906–7 öğretim yılında, talebe sayısının çok fazla olduğundan bahsedilirken, başka bir öğrenciye yer kalmadığı ilan edilmektedir. 1907–8 öğretim yılında ders programlarında değişiklikler yapıldığından söz edilmektedir. Mektebin 1909–1910 öğretim yılı; kasım ayı ikinci haftasında başlamıştır. Bu sene için verilen ilanlara göre, öğrencilerden çeşitli şartlar aranmaktadır; öğrenci yaşları 17’den küçük ve 21’den büyük olmamalıdır. Ayrıca öğrenciler 7 senelik bir idadiye mektebini bitirmek zorundadırlar. Ya da, o derecede bilgiye sahip olduğuna dair bir imtihan sonucunda okula girebileceklerdir (Cezar, 1983a:2). Öğrenciler, herhangi bir bulaşıcı hastalığa sahip olmadıklarını kanıtlar bir belge getirmekle de yükümlüdür. Bilindiği üzere, 1911 yılında mektepte bir talimatname yürürlüğe girer. Bu talimatnameye göre; Sanayi-i Nefise Mektebi’nin 4 bölüme ayrıldığı tekrar belirtilmektedir. Bu dönemde yeni bir bölüm ilave olunmamaktadır. Öğrenciler 1 sene hazırlık gördükten sonra, resim bölümü 5 sene, mimarlık ve heykeltıraşlık 4 sene, hakkaklık ise 3 sene olarak belirtilir. Bu dönemde, mektebe alınacak öğrencilerin yaşlarında değişikliğe gidilmektedir. Önceden öğrencilerin yaşları için 17 denilirken, artık bu yaş 16’ya çekilmektedir. Sınır da 25 yaştır. Yabancı öğrenciler Türkçe imtihanlara girmek zorundadır (Ürekli, 1997: 250-251. ; Giray, 1997: 27). Anlaşılabacağı üzere Sanayi-i Nefise Mektebi kayıt koşulları, atelyelerin çalışmaları veya sanat anlayışı ile Ecole Des Beaux-Arts’la benzerlik göstermektedir. 1863’de, Akademide görev yapan profesörler, eserlerin sergilendiği ‘salon’un da üyeleri ve yöneticileridir. Bunlar ‘yüksek kurul’ denilen seçici birimi meydana getirirler. Bu kişiler Salona sıkı bir akademik görüş altında eserler seçmektedir. Bu salona eserleri kabul edilmeyenlerse, kendileri için bir rededilmişler salonu-salon de refuses açarlar. Böylece akademinin katı kurallarına karşı çıkışlar da başlamış olur (Dilmaç, 2010: 67. ; Artun, 2007:52). Ecole’de bulunan akademi seçici kurulunun görevini Sanayi-i Nefise Mektebi’nde ise ‘yüce meclis’ üstlenmiştir. Bu meclis, eğitim ve öğretimi denetlemekle görevlidir. Aday öğrenciler, özel öğrenciler ve bunlarda aranan şartlar Ecole’den az farklıdır. Ecole’de, 1863 reformu ardından yabancı öğrencilerin okula kayıt yaptırması gittikçe güçleştirilir. Ve işleri gittikçe güçleşen yabancı öğrenciler sonuçta konuk öğrenci (eleve libre) olarak derslere katılmaya başlarlar. ‘Sürekli ve serbest’ diye nitelendirilen iki çeşit öğrenciye sahip bu okulun, serbest öğrencileri arasında Türkler de yer almaktadır (Dilmaç, 2010: 67). Sanayi-i Nefise Mektebi kurulduğu zaman burada da benzer bir uygulama görülür; atelye derslerinin öğrencileri “dahili ve harici” olarak ikiye ayrılır. Cezar kitabında bunları “asli ve asli olmayan öğrenciler” olarak isimlendirmektedir. (Cezar, 1971:463). Ecole’e kabul edilen öğrenciler ilk etapta, atelyelerini ve hocalarını belirlemek zorundadır. Öğrencilerden de, 15–30 yaş arasında olduklarını gösteren bir belge istenir. Bununla beraber bir de seçtikleri atelyelerin hocalarından bir tavsiye mektubu almak zorundadırlar. Bu belgelerle kendileri, okulun ‘aspirant’ denilen aday listesine kaydolurlar. Hazırlık sınıfına geçenleri zor bir eğitim süreci bekler. Atelyedeki çalışmaların yanı sıra matematik, geometri, tarih, edebiyat, arkeoloji, estetik, çizim ve mimari tasarım gibi derslerde başarılı olmak durumundadırlar (Naipoğlu, 2008:27).

Bu derslerden sözlü ve yazılı sınavlarda başarılı olanlar artık asil öğrenci olmaya hak kazanır. Asil öğrenciler, resim ve heykel atelyelerinde uygulamalı derslerle birlikte çeşitli dersler görürler (Geometri, tarih, perspektif, arkeoloji, edebiyat gibi). Konuk öğrenciler ise bu dersleri takip edemezler. Sanayi-i Nefise Mektebi’nde kayıt yaptıracak öğrencilerin 17 ila 21 ve sonradan 25 yaş arasında olmaları istenirken, görüldüğü üzere Ecole’de bu sınır 15–30 yaş arasındadır. Ancak, Sanayi-i Nefise Mektebi’nin 1924 tarihli yönetmeliğiyle öğrenciler 30 yaşına kadar eğitimlerine devam edebileceklerdir. Ecole’de de, 1863 reformu ile yabancı öğrencilerin işleri güçleştirilmiş, bunların yaş sınırlamasında değişikliğe gidilmiş ve 17–25 olarak

belirlenmiştir. Sanayi-i Nefise Mektebi’nde konu seçimi de, tıpkı Ecole’de olduğu gibi, antik sanat ağırlıklı olarak belirlenmiştir. Ayrıca Sanayi-i Nefise Mektebi’nin yıl içi ve yıl sonunda düzenlenen yarışmaları da, Ecole Des-Beaux Arts örnek alınarak uygulanmaktadır. Buna göre okulda yılda iki kez yarışma düzenlenmekte, ayrıca senede bir kez olmak üzere genel bir yarışma yapılmaktadır. Birçoğu, hocalar tarafından tanınan ve Salonlara kabul edilmiş sanatçıların katıldığı Fransa’daki Roma Ödülü Yarışması; Sanayi-i Nefise Mektebi’nin Paris Yarışmasından daha kapsamlıdır (Naipoğlu, 2008:28-30,40-60).

1913–14 öğretim yılı, Sanayi-i Nefise Mektebi’nde 10 Ekimde başlamaktadır. Bu öğretim yılında mimarlık, ressamlık, hakkaklık ve heykeltıraşlık bölümlerinin her biri için 25 öğrenci düşünülmüştür. 1914–15 öğretim döneminde, dersler 14 Ekim’de başlamaktadır. Okulun öğrenci sayısının her geçen yıl arttığı bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında öğrenci sayısı 360 kadarken, bunların 160’nın mimari, 117’sinin resim, 12’sinin ise heykel bölümünden olduğu belirtilmektedir (Naipoğlu, 2008:173). Ekim 1919 yılında, okulda yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda mektebe naht=oyma, tahta ve ağaç oymacılığı ilave olunur. Böylece, heykeltıraşlık dışında gerçek anlamda bir oymacılık bölümü kurulmuş olunmaktadır. Mektebin 1924–28 yılları arası için Cumhuriyet Dönemi de denilebilir. 1924 yılında bilindiği üzere yeni bir yönetmelik söz konusudur. Bu yıllarda okula iki yeni bölüm eklenmektedir; Tezyinat bölümü ve Resim Öğretmen Okulu. Ancak bu öğretmen okulunun faaliyete geçemediği bilinmektedir. Bu yeni yönetmeliğe göre ayrıca, mektebe girecek öğrenciler için lise mezunluğu şartı yine devam eder. Resim, heykel ve tezyinat bölümlerine; ortaokul mezunlarından ancak imtihanı kazanma şartıyla öğrenci kabul edilebilecektir. Mimarlık bölümü ise bunun dışında kalmaktadır (Ürekli, 1997:183-186, 188,196, 205, 253-273). Mektep, Cumhuriyet döneminde daha da gelişmiştir. Artık yabancı hocaların yerini Türk hocalar almaktadır. Genel itibarıyla, milli heyecan tüm okula hakim olmuştur. Bununla birlikte, Türk sanatı ağırlığını hissettirmeye başlar. 1927 yılında müdür olarak Namık İsmail ismine rastlanmaktadır. Onun döneminde mektebe asli olmayan ve derslere katılamayan öğrenciler için akşam kursları adında serbest bir sınıf kurulmuştur. Mektepte artık öğrenciler klasikten uzak daha rahat ve serbest çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Fransız Akademilerinde de benzeri olan kalıplaşmış ve katı anlayışı sorgulayan ve öğrencilerin de etkin olduğu bir sürece geçilmiştir. Kısaca, araştırmadan yoksun akademik anlayış terk edilmeye başlanmıştır. Bu tutum ağırlığını, 1950’li yıllarda daha fazla hissettirecektir (Ürekli, 1997: 272-273. ; Gürsel, 1976: 4). 1927 sonrası mektebin ismi “Güzel Sanatlar Akademisi” olurken, bir takım yenilikler de devam eder. Örneğin, 1929’da mektepte seramik atölyesi faaliyete geçer. 1930’larda da atölyeler çeşitlenmektedir (Ürekli, 1997:273-75). 1929–32 yılları arasında okula yeni bölümler eklenerek büyür. 1936 yılında, bölümler arasına “Türk Tezyini Sanatlar Bölümü” eklenmiştir. 1938’de alınan kararla, mimari bölümü liseden sonra 5 sene olmaktadır. Artık bölümün adı da yüksek mimarlık bölümü olarak anılır (Cezar, 1968:5). 1940’lı yıllarda akademi bölümlerinde öğrenim müddetleri; resim orta ve yüksek devre olmak üzere 6 yıl, heykel orta ve yüksek devre olmak üzere 6 yıl, yüksek mimarlık 5 yıl, süsleme orta ve yüksek devre olmak üzere 5 yıl ve Türk Süsleme bölümü 4 yıl olarak belirlenmiştir. Resim ve heykel bölümlerinin orta devreleri 3’er yıl olup, geri kalan kısmı ise yüksek devre olarak geçer. Yalnız lise mezunları 1 yıl hazırlık okur. 1959 yılında artık tüm bölümlere liseyi bitirenler, imtihanla alınmaktadır. Ayrıca tüm bölümler 5 senelik olmuştur (Cezar, 1968: 5. ; Cezar, 1983b:12).

1969 yılındaki yasa ile akademi, bilimsel bir özerkliğe kavuşmuştur ve artık ismi “İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi” olarak geçmektedir. 1975 yılına gelindiğinde,

akademiye bir çok bölüm eklenmiştir. 1981’de tüm üniversiteler gibi akademi de YÖK çatısı altında toplanmıştır. Okulun adı da artık “Mimar Sinan Üniversitesi” olmuştur. Üniversite kuruluşunun 121.yılında tekrar isim değiştirmiş ve ismi “Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi” ne dönüşmüştür (Küçükerman, 2005-2006:13. ; Gezgın, 2003:17-19).

KAYNAKLAR

- AKGERMAN, F.Gönül, (2001), 1850-1950 Arasında Türk Ressamların Paris’de Çalıştıkları Atölyeler ve Hocaları, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Programı, İstanbul.
- ARTUN, Deniz, (2007), Paris’ten Modernlik Tercümelere-Academie Julian’da İmparatorluk ve Cumhuriyet Öğrencileri, İstanbul.
- CEZAR, Mustafa (1968), “Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Tarihçesi”, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (1883-1968), D.G.S.A’nın 85.Yılı Adına, İstanbul, s. 5.
- CEZAR, Mustafa, (1971), Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi, T.İş Bankası.Yayınları, I.baskı, İstanbul.
- CEZAR, Mustafa, (1983a), “Kuruluşunun 100.Yılında Güzel Sanatlar Akademisi”, Milliyet Sanat, S.67, s.2-7.
- CEZAR, Mustafa, (1983b), “Yüzyıllık bir Sanat Eğitimi Kurumu”, Sanat Çevresi (Resim, Heykel, Dekoratif Sanatlar, Mimari, Tiyatro, Sinema, TV, Fotoğraf, Sanat Olayları), S. 53, İstanbul, s. 12.
- DİLMAÇ, Oğuz, (2010), “Paris Ulusal Güzel Sanatlar Yüksek Okulu (Ecole Des Beaux-Arts) ve Sanat Eğitimi ve Tarihimizdeki Yeri”, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Y. 2010, S. 24, s. 67-89.
- GERMANER, Semra, (1992), “19.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Fransız Kültür İlişkileri ve Osman Hamdi Bey”, *1. Osman Hamdi Bey Kongresi-Bildiriler*, 2-5 Ekim 1990, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, s. 105, İstanbul.
- GEZGİN, Ahmet Öner (2003), Akademi’ye Tanıklık 1, Güzel Sanatlar Akademisi’ne Bakışlar...Resim-Heykel, İstanbul.
- GİRAY, Kıymet, (1997), Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, Akbank Yayını, İstanbul.
- GÖREN, Ahmet Kamil, (1996), “Bir Dönemler Paris’te Resim Eğitiminin Merkezi Olan Ünlü ‘Okul’ ile Sanatı Yönlendiren ‘Akademi’nin Öyküsü-L’Ecole Des Beaux-Arts”, Antik-Dekor (Antika-Dekorasyon Ve Sanat Dergisi), S. 34, İstanbul, s. 92.
- GÜRSEL, Yücel, (1976), “Dünden Bugüne Güzel Sanatlar Akademisi: ‘Akademi, artık o eski akademi değildir!’”, Milliyet Sanat, S.210, s.4-6.
- KÜÇÜKERMEN, Önder, (2005-2006), “Bir Sanat Kurumunun 120 Yılı ve Dört Dönemi T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilgi Kataloğu, İstanbul, s.13-28.

- NAİPOĞLU, Seçkin G. , (2008), Sanayi-i Nefise Mektebi’nde Sanat Tarihi Yaklaşımı ve Vahit Bey, Hacettepe Üniversitesi, S.B.E, Sanat Tarihi ABD, Doktora Programı, C.I, Ankara.
- ŞİŞMAN, Adnan, (2004), Tanzimat Döneminde Fransa’ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876), Ankara.
- ÜREKLİ, Fatma, (1997), Sanayi- i Nefise Mektebi’nin Kuruluşu ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri, İstanbul Üniversitesi, S.B.E., T.C.Tarihi A.B.D.Doktora Programı, İstanbul.